

עומקא דפרשה

- רה"ר בצפת
- שער הציון
- גדר המלאכה
- הוצאת חפץ יקר ותרופה

- משמוש הבגדים
- טעה במצוה בהוצאה
- מלטול ע"י קטן
- ספייה לקטן בהוצאה

פר' בשלה - בענייני מלאכת הוצאה

בס"ד ערש"ק י"ג שבט תשע"ט

בדינא דטעה בדבר מצוה בהוצאה

הרב בנימין לב

מתניתין שבת ב' ע"א, יציאות השבת שנים שהן ארבע בפנים ושנים שהן ארבע בחוץ, כיצד העני עומד בחוץ ובעה"ב בפנים, פשט העני את ידו לפנים וכו'. וכו' הרע"ב בד"ה פשט העני, וז"ל: ובתוכה קופה או הסל שמקבל בו ככרות מבעה"ב, ולהכי נקט הוצאה בלשון עני ועשיר, דאגב אורחיה קמ"ל דמצוה הבאה בעבירה אסורה וחיובין עליה.

והקשו התיו"ט ותורעק"א (ועוד) על דברי הרע"ב, מהדין דטרוד בדבר מצוה ועשה מצוה דפטור מחטאת, וה"ה דנידון דידן הוי טרוד במצות צדקה, והוי טרוד בדבר מצוה ופטור. ומביאים לזה כמה ראיות דטרוד בדבר מצוה פטור. א. מהמשנה (קלז). מדברי ר' יהושע. מי שהיו לו שני תינוקות וכו' אחד למול בערב שבת ואחד למול בשבת, ושכח ומל את של ע"ש בשבת, ר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר. ומסביר רש"י, דס"ל טעה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור. ב. מהגמ' בסוכה (מא: ר' יוסי אומר יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת, ושכח והוציא את הלולב לרה"ר פטור מפני שהוציאו ברשות. ופירש"י, ברשות מצוה, שהיה טרוד במצוה ומחשב ועוסק וממהר לעשותה, ומתוך כך טעה ושכח שהוא שבת, וקסבר ר' יוסי טעה בדבר מצוה, ושגג בדבר כרת פטור מקרבן. למדנו דהלכה היא דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה דפטור, וא"כ הכ"נ בשבת היה צריך להיות פטור דהרי טרוד במצות צדקה.

והתוי"ט מתרץ וז"ל, דהלכתא כוותיהו [דהיינו כר' יהושע במילה וכו' יוסי בלולב] דלא ניתנה שבת לידחות אצל מצות צדקה כלל, משא"כ במילה ולולב שניתן לידחות. ע"כ. ולמדנו מדברי התיו"ט שיש לחלק בין צדקה של שבת שלא ניתנה לידחות דהא דמחוייב ליתן לעני כדי פרנסתו ולהחיותו אבל לא דוחה שום איסורי שבת, משא"כ לולב ושבת שניתן לידחות בשבת בשביל קיום מצוותם. בתוס' רעק"א מקשה וז"ל, אינו מובן הא גבי לולב ג"כ לא ניתן לידחות דהא הנטילה הוי רק טילטול בעלמא והעברה ברה"ר באמת אסור, וראיית התיו"ט משתי תינוקות אינו מהדומה דהתם בתינוקות אינו טרוד כלל דהא אין לו למול שום תינוק באותו יום, משא"כ בלולב דטרוד הוא ליטול לולב, וה"ה בצדקה דטרוד ליתן צדקה הוי ממש כלולב. עכ"ל.

וכן הקשה הרש"ש וז"ל, ובתור"ע הקשה עליו דהא גבי לולב ג"כ לא ניתן שבת לידחות אלא בטיירדא הדבר תלוי. למדנו שהחיוב הוא מחמת הטיירדא שיש מהמצוה וא"כ טירדה יש גם בלולב וגם בצדקה, וא"כ למה בצדקה חייב ומה שונה לולב. ומיישב הרש"ש והכא דחייב נראה משום דאין זמנו בהול וכו'. וכך מתרץ החשק שלמה ז"ל, ולענין עיקר דברי הרע"ב דקמ"ל דהגם דהוי כטעה בדבר מצוה ועשה מצוה מ"מ חייב דהעיר בזה בתוס' רעק"א ז"ל דמ"ש בלולב ע"ש. נ"ל דלק"מ דהתם זמנו בהול וכמו דמחלק הש"ס בפסחים וכו'. עכ"ל. מבואר דהפטור דטרוד בדבר מצוה הוי מצד שהוא בהול, וזה שייך בלולב שמפחד שמה יעבור הזמן, משא"כ בצדקה אין חיוב לתת מיד, יכול ע"י אחר וכדו' וא"כ אינו בהול.

והנה דינא דבהול בשבת מצאנו במשנה קיז ע"ב, מצילין מזון שלש סעודות וכו'. ובגמ' מכדי בהיתרא קטרח נציל טפי. כלומר דהרי פעולת ההצלה באה בהיתר, וא"כ למה מציל רק ג' סעודות, יציל יותר. ומתצת הגמ', אמר רבא מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבווי. ובתוד"ה הא דתניא, הקשה הרב פורת אמאי לא פריך ממתניתין דריש חבית דתנן חבית שנשברה מצילין ממנה מזון ג"ס ואומר לאחרים וכו', ומתרץ ה"ר שמואל בשם ר"ת דדוקא נשברה לו חבית אבל נסדקה ועושה טיף מותר להביא כלים לקלוט ולצרף, דאינו בהול כ"כ להביא כלים דרך רה"ר כפי שנשברה. עכ"ל. מבואר דהדין של בהלה בשבת גורם דינים להתיר בחבית בטיף מותר להביא כלים דאין חשש שמא יעביר ד"א ברה"ר, לעומתו שנשברה חבית שם חוששים שמא מתוך הבהלה יבוא לחלל שבת ולהעביר ד"א ברה"ר, והוא הדין בנידון דידן בצדקה ולולב וברית מילה אנו בודקים לפי מידת הנחיצות שבלולב וברית חייב מיד דבהיל, משא"כ בצדקה אין לו בהלה דלא חייב לקיימה מיד.

תירוץ נוסף מובא בשו"ת חכמת שלמה סימן כ"א סק"ג המשך בעמ' 4

ענין משמוש בגדים בע"ש בהלכה ואגדה

הרב שמעון יצחק ראקאו

א. בסידור בין קב"ש לערבית אחרי פ' במה מדליקין, נדפס "תניא אמר רבי חנינא חייב אדם למשמש בגדיו ע"ש עם חשיכה שמא ישכח ויצא. אמר רב יוסף הלכתא רבנא לשבתא". ומקורו משבת יב. ושם לא כ' הטעם דשמא ישכח ויצא אלא דכ"ה הפשטות ופ"ה הסוגיא שם דקאי על המשנה יא. דלא יצא החייב במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא. אלא דבביאור דין המשנה נחלקו אב"י ורבא שם דלאב"י דגזרי' גזירה לגזירה (רק בהוצאה תו' שם) אתיא דין המשנה כפשטו דגם אי יוציאנו בצורה שלא יתחייב מדאו' מ"מ אסור אבל לד' רבא דלג"צ צ"ל דאיסור יציאה הוא רק באופן שיתחייב אילו יצא כן בשבת, ומסקי' דהוא רק באופן דנקיט ל'י' ביד', או כשי' ר' יהודה דאומן דרך אומנתו חייב, ואז גם בתחובה בבגדו אסור, ולפ"ז למאי דפסק הרמב"ם כשי' ר"מ דפטור לא יאסר אא"כ נקיט ביד' והרמב"ם סתם בזה וי"א בדעתו דכוננתו באופן דנקיט ביד' ואכ"מ להאריך בזה, ולפ"ז צ"ל דהא דחייב למשמש בבגדו ע"ש הוי דאם יוציאו בכיסו יתחייב לכו"ג עם אם אינו אומן כיון דכך הוא דרכו.

ב. אלא דעדיין צ"ע עצם החשש כפי שכבר הקשו הראשונים דגם אם ישכח ויצא לא עבר כלום דהלא אינו יודע כלל שיש לו משהו וא"כ מתעסק הוא ות' ראשונים דהחשש הוא שבע"ש ישכח שיש לו מחט ובשבת יזכור המחט וישכח שהוא שבת ויצא וצ"ע מהכ"ת שישכח שהוא שבת וי"א ע"ז גופא שרואה שיש לו מחט יסבור שהוא חול ג"ז צ"ע, ובפרט לענין חובת משמוש דנראה דהוא חשש רחוק דבדרך כלל בבגדי שבת אין לו דברים בכיס, ומהאי טעמא כ' החת"ס בחי' דרש"י לא פ' דהחשש הוא מצד שימצא בכיסו רק ד"שלא יאה כרוך בשום דבר" אלא דא"ק ק' דאם רק כרוך על בגדו שוב הוי שלא כדרכו ולרבא לא גזרי' בכה"ג. (ומביאים באמת דהק"י לא חשש לדין זה, כיון דה'י' לא בגד מיוחד לשבת)

ג. עוד יל"ע דאי החשש מצד הוצאה אז במקום דליכא רה"ר דאו' אין חשש ובפרט כשיש עירוב דליכא חשש כלל, וי"א דעדיין יש לבדוק מצד חפצי מוקצה אבל מצד דינא דגמ' מ' מצד חשש הוצאה, ובתשוה"נ א' ר"ה הביא דהגר"ח אמר לא' שמצא חפץ בכיסו אחר שבת דהגם דלא עבר על הוצאה דה' מתעסק מ"מ עבר על תקנת חז"ל וזה ע"פ שי' חו"ד דאין עבירה במתעסק, והגרי"ס התוודה ט"ו שנים על מה ששכח פעם א' לבדוק כיסו, וצ"ע כיון דבאמת קרוב מאוד שלא יכשל כלל למה חייבוהו לבדוק, וביותר צ"ע הפלגת רב יוסף על דין זה "הלכתא רבנא לשבתא" ובס' לקראת שבת ת' דמזה גופא חששא רחוקה וכו"ל ואעפ"י דהקובע"ל מזה הפלגי רב יוסף חומר הלכות שבת. ובאמת לדין צ"ע מה לנו באמירת מימרא זו כשכבר לא נוסף בפרט אי מצד מוקצה, וגם אין לנו חשש הוצאה כלל, וצ"ע.

ד. והנראה בעז"ה מה שרמזו לנו חז"ל כאן בדרך העבודה, דיש להקדים דחזינן בכ"מ דמלאכת ההוצאה הוא העיקר באיסורי שבת, הנה בפ' המן דנגלה ענין שבת בפעם הראשון בתורה מתבטא בזה דאל יצא איש ממקומו וגם אם נאמר דהמלאכה במן לא ה' הוצאה סו"ס כ' האיסור שבת בצורה זו דקאי על היציאה ממקומו, גם במס' שבת ההתחלה הוא בהוצאה וזה המלאכה היחידה שיש לו מס' נפרדת הבנוי על מלאכה זו, וכן חלק שלם במשנ"ב ח"ד, גם בהושענות לשבת עיקר ההקדשה במלאכות שבת הוא על עניני תחומין והוצאה "דורשת משאת שבת, השובת אלפיסתחום שבת" וכו' וכל שאר המלאכות מוזכר בכללות "גומרת הלכות שבת".

ה. והנר' בעז"ה דבאמת איסור הוצאה כ' בלשון אל יצא איש ממקומו דקאי על הגברא רק דדרשי' אל יוציא (ומה"ט דרשינן תחומין למ"ד דאו') ונר' ע"פ מש"כ השפ"א תרמ"ח ע"פ זה"ק דמקום כאן הוא כמו ברוך כבוד ה' ממקומו דהוא מקום שכולל כל המקומות ושם הוא שורש ההשפעות, גם כ' בפ' יוצא דשבת נקרא באר שבע דע"י שבת מתכללין כל הנבראים ומתיחדין להיות אחד, ובחי' שבת הוא נקודה הפנימית של כל דבר ובש"ק כל איש ישראל חוזר למקומו ולשורשו, והרחיב בזה כמ"פ שם דייעקב

המשך בעמ' 2

לע"נ מרת מרים ב"ר יונתן ז"ל נלב"ע ח' שבט

לע"נ ר' יוסף ב"ר שרגא פייבל ז"ל נלב"ע כ"ה בטבת

ספייה לקטן במלאכת הוצאה

הרב יהוקאל ליברמן

מעשה שאירע בחו"ל שהלכו ברחוב בשבת במקום שאין עירוב עם תינוק בן שנה שמהלך ברגליו, והיה לתינוק "מחזיק מוצץ" מחובר לבגדו והמוצץ בפי התינוק, ושמו לב שיש כאן איסור הוצאה שהרי התינוק מטלטל את "המחזיק מוצץ" והמוצץ, ואף שאין הגדול מטלטל אלא הקטן, מ"מ כיוון שהגדול אוחד יד התינוק ומוליכו ברחוב הרי הוא עושה ספייה בידיים לקטן.

ואף שהמחזיק של המוצץ מחובר לבגדו, מ"מ כיוון שאינו חלק של הבגד אינו בטל להבגד אף שמחובר להבגד, וכענין דאינא בשו"ע סי' ש"א סעי' ל"ט ובמ"ב שם. דדבר שאינו משמש להבגד אינו בטל להבגד אף שקשור להבגד, וכן אין להתיר מפני שהמוצץ מונח בתוך פי התינוק, דהרי כיוון שלא מונח בקביעות בתוך פיו לכן נחשב שמטלטלו.

אמנם העירו שיש מקום להתיר דהרי בשו"ע סי' שמ"ה סעי' ז' מובא דעה אחת שכל שאין שישים ריבוא עוברים בו בכל יום אינו רה"ר, ולפי דעה זו נמצאת שיש כאן רק איסור הוצאה מדרבנן, ובבה"ל סי' שמ"ג מביא דלפי הרשב"א מותר לספות, בידיים לקטן דבר שאסור מדרבנן אם התינוק צריך לכך, וכיוון דבג"ב התינוק צריך להמוצץ בפיו כדי שיהא רגוע א"כ מותר לספות לו איסור בידיים.

אולם עני' במ"ב סי' שמ"ה ס"ק כ"ג שכתב דהשו"ע רק הביא דיעה זו בשם י"א ומשמע דלהלכה לא ס"ל כן, אלא ס"ל באי יש ט"ז אמה כרה"ר מה"ת, אמנם כתב דלמעשה אין למחות על מי שסומך על דיעה זו, וכן לפי החזו"א יש להתיר שהרי ס"ל דכל רחובות שבתוך העיר אינם דה"ר מה"ת דהרי יש להם ג' מחיצות של עומד מרובה.

ולכאורה יש מקום להתיר לכ"ע באופן שיוציאו המוצץ מפי התינוק, ואף שעדיין נשאר מחובר לבגדו הרי הרי בכה"ג הקטן לא שם לב שהוא מטלטל את ה"מחזיק מוצץ" וא"כ הוי מתעסק על איסור הוצאה, ואף שכתב רע"ק בתשו' מהדו"ק סי' ח' דמתעסק יש בה איסור מה"ת והווי רק פטור מחטאת, מ"מ הרי הוסיף שם באי אינו מלאכת מחשבת אז בשבת אינו בכלל מלאכה ולא נעשית עבירה כלל, ואף שמביא מתוס' בשבת דעדיין יש עכ"פ איסור מדרבנן אף שאינו מלאכת מחשבת, מ"מ לזה יש לסמוך על הרשב"א הנ"ל דמותר לספות לקטן איסור מדרבנן לצורכו של תינוק.

אמנם יש לפקפק בזה שהרי כ' באה"ע ח"ג סי' פ"א ס"ק כ"ג דמלבד האיסור של לא תאכילום, בשבת יש עוד איסור שנלמד מהפסוק "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך...", ומביא מספר אמרי בינה שנתחדש בפס' זה דאי עושה ע"ד אביו אף בהקטן מתעסק מ"מ הגבול עובר איסור זה אף באינו עובר על לא תאכילום [וכענין שמצינו לענין שביית בהמתו דאסור אפ' אם הבהמה מתעסק עי' שש"כ ח"א פכ"ז רעה"ר י"ג], אמנם האה"ע ע"ד חולק על האמרי בינה, וכן בתשו' רע"ק הנ"ל מבואר שאינו עובר על שביית עבדו מה"ת אי הווי מתעסק ואינו מלאכת מחשבת, ולפי"ז גם בנד"ד יש להתיר.

« המשך מעמ' 1:

ענין מימוש בגדים בע"ש בהלכה ואגדה

התקשר לבחי' שבת ורק עי"ז הי' יכול לצאת לחרון דהוא מקום ההסתר. ואכמ"ל בעוד מ"מ.

ו. עפי"ז י"ל דכל עניני ששת ימי המעשה הוא בגדר יציאה מעולמו של שבת דהוא רה"ר עלמא דפרודא, ועיקר כוונת שבת הוא להיות לגמרי בעולמו של שבת וכל התעסקות בעניני חול בין במעשה שהוא ל"ט מלאכות בין בדיבור שמדבר בעניני חול ממילא יצא באותו רגע מעיקר מקומו ושורשו. וע"ז מרמז מלאכת הוצאה. וידידי ר' אברהם ברוך גרינבלאט שליט"א הראה לי כעין זה בד' מהר"ל בחי' רמ"ש שבת דרק ע"י מלאכה זו יש שבייתה מוחלטת עי"ש.

ז. ולפי"ז י"ב בביאור מימוש בגדים דאולי קאי על עטיפה בציצית דענינו להכנס בצל כנפי השכינה דהוא רשותו של הקב"ה, ולכן ר"י בר אלעאי התעטף בציצית בקב"ש (שבת כה:;) ובחז"ל כ' דלכן ניתן פ' ציצית אחר חטא צלפחד ע"פ בקשת משה שיהי' להם הגנה מחילול שבת, וברח"ו כ' דר"י בר אלעאי גילגול צלפחד, ולכן י"ל דזהו רמז חז"ל במימוש בגדיו שע"ז לא ישכח ויצא היינו שלא יצא מעולמו של שבת ע"י כל מלאכה שהוא, וגם ע"י דיבור חול, ולזה הפליג רב יוסף בזה דכל הלי' שבת תלוי בזה. וכן זה נוגע גם לדיןן וגם שכבר נכנס שבת. (אגב יש ליישב ל' "מוצאי שבת" בלשון רבים דיש הרבה יציאות לשבת דכולל כל עניני ופרטי ימי המעשה).

לע"נ אחותי הצדקנית מרת רבקה קענדל ע"ה
בלאאמו"ר ר' יו"ט ליפמאן שליט"א
נלב"ע בדמי ימיה י"א שבט תשע"ג

הוצאה וטלטול על ידי קטנים

הרב זיו שצ'לקה

בגמ' יבמות (קיד.) מבואר שאסור מהתורה לספות איסורים לקטן וגם לצוות לו לעשות איסור דרבנן אסור כמו שפסק השו"ע (שמג-א) וז"ל ולהאכילו בידיים אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים שהם משום שבות עכ"ל וכתב המ"ב (ס"ק ו') שאסור לומר לקטן הבא לי מפתח ואפילו דרך כרמלית עכ"ל.

ועוד מבואר בגמ' (שם) שאדם מצווה על שביית בנו בשבת ובאחייעזר (ח"ג סימן פ"א) הביא בשם הגר"ח שהתחדש כאן שמי שעושה מלאכה ע"י בנו בשבת נחשב כעובר על איסור שבת החמור ונעשה מומר ע"י זה משא"כ מי שעובר על איסור ספיה בלבד שאינו נעשה מומר אעפ"י שגם כן עובר איסור דאורייתא (וע"ש במה שתרץ האחייעזר עצמו).

ולפי זה יוצא שבמקום שאין עירוב (ויש רשות הרבים דאורייתא) אין שום היתר להקל לטלטל ע"י קטנים ומי שעושה כן עובר באיסור ספיה ואם מצווה לבנו עובר גם באיסור של שביית בנו.

אלא שבדברי רבותינו הראשונים והאחרונים מצינו כמה אופנים להקל בדבר במקום שאיסור הטלטול הוא מדרבנן וכדלהלן:

הטור או"ח (רס"ט) כתב שנוהגים לקדש בביהכנ"ס בליל שבת ונותנים לקטן - לשנות את הכוס והתקשה הב"י כיצד מותר הדבר שהרי יש איסור דרבנן לשנות לפני קידוש ונמצא שאנו מצווים לקטן לעשות איסור דרבנן ותרץ (בתרוץ אחד) שכיון שיש ראשונים הסוברים שמי שעושה קידוש בבהכנ"ס אעפ"י שאינו יוצא יד"ח קידוש אפ"ה מתיר לו הקידוש לשנות (עיין מחצית השקל) לענין אמירה לקטנים אנו סומכים על שיטה זו ואעפ"י שלא קי"ל כן להלכה.

ולפי תרוץ זה יוצא שבמקום שיש עירוב כלשהו ויש שיטות המתירות לטלטל שם יהיה מותר לצוות לקטנים לטלטל שם אעפ"י שלגדולים אסור לטלטל שם מעיקר הדין.

-שיטת הרשב"א יבמות (קיד.) שבאיסור דרבנן אין איסור ספיה לקטן כאשר הקטן עושה כן לצורכו אבל באופן שהקטן עושה כן לצורך הגדולים הדבר אסור והביא הרשב"א שתי ראיות לדבריו:

א) בגמ' עירובין (מ:) מבואר שאין מברכים שהחיינו על כוס יין ביוה"כ כיון שאי אפשר לשנות את הכוס ואפילו לתת לקטן אסור שמא אתי למיסוך דהיינו שיתרגל לעשות כן גם בגדולתו וחזינו שאין היתר לספות לקטן איסור דרבנן לצורך גדולים (ומיירי מבעוד יום שאיסור האכילה בו הוא רק מדרבנן).

ב) בגמ' שבת (קלט.) מבואר שיש איסור דרבנן לזרוע כישות (ירק מסוים) בכרם בחו"ל וגם לומר לקטן לזרוע כישות עבור גדול אסור דלמא אתי למסוך וחזינו גם כן שגם באיסור דרבנן אסור לומר לקטן לעשותו עבור גדולים.

והנה בגמ' מבואר שכל החשש הוא שמא יתרגל הקטן לעשות האיסור וימשיך לעשותו גם כשיגדיל ועפ"י זה כתבו הראשונים (תוס' שבת קלט. שו"ת הרשב"א שג) שיהו דוקא דבר שכיח אבל בדבר שעושים באקראי אין החשש שמא אתי למסוך ומשום כך פסקו שמוותר לתת לקטן ביוה"כ לשנות יין בברית מילה כיון שאין זה דבר שכיח שכל שנה תהיה ברית ביוה"כ (וכן קי"ל להלכה לענין ברית בת"ב).

ועפ"י זה פסק השו"ע הרב (שמג ס"ק ו') שבמקום אקראי בעלמא מותר לומר לקטן לעשות איסור דרבנן לצורך גדולים (במקום מצוה).

ולפי זה יוצא שלומר לקטן לטלטל במקום מגוריו בכל שבת יהיה אסור כיון שזהו דבר שכיח אבל במקרה שמתארחים בשבת בישוב אחר שאין בו עירוב אפשר שיהיה מותר לומר לקטן לטלטל (לצורך מצוה) כיון שזהו אקראי בעלמא ושו"ר שכ"כ בתהילה לדוד וז"ל ועכ"פ ליתן לקטן בכרמלית דברים הצריכים לתפילה צ"ע וכו' וכפי הנראה במקום שתמיד אין עירוב הוי כדבר שקבוע לו זמן דשייך אתי למיסוך כיון שבכל שבת עשו כן, אבל במקום שיש עירוב רק שלפעמים נפסק העירוב נראה דמקרי דבר שאין קבוע לו זמן וכו' עכ"ל.

הט"ז (שמו ס"ק ו') כתב שמוותר לומר לקטן לטלטל בכרמלית עבור גדולים ועפ"י דבריו כתב התפא"י (פתיחה למסכת עירובין) וז"ל שכשנתקו חוט העירוב וכו' המרדכי והט"ז הווי בפשיטות שיתנו המפתחות של בית הכנסת לתינוק לשאת אותן לשם ומכ"ש ספרים דאיכא דררא דמצוה טפי, ומשמע שם אפילו אין רוצה התינוק לילך עתה לבית-הכנסת, דאינו נושא המפתחות רק לצרכנו... וכן ראיתי נוהגין בתפוצות ישראל עכ"ל.

אלא שהפמ"ג כתב שהט"ז התיר לטלטל רק לצורך מצוה כיוון שבכה"ג זה שבות דשבות לצורך מצוה ובשו"ת נשמת שבת (תעג) הביא שגם בשו"ת כת"ס (מז) ומשיב דבר (ח"א כ') התירו לומר לקטן לטלטל בכרמלית לצורך מצוה אולם דעת רוב רובם של האחרונים שהדבר אסור וכתב החת"ס שחלילה להקל בזה.

היוצא מדברינו שמסתימת דברי המ"ב והפוסקים נראה שאין להקל לטלטל ע"י קטנים אפילו במקום שאיסור הטלטול הוא רק מדרבנן (וכן שמעתי שנוהגים בחו"ל שאין מטלטלים בשום עניין אפילו לא ע"י קטנים) אולם במקום שיש עירוב שאינו מוהדר ויש צורך גדול ובפרט במקום מצוה הסומך לטלטל ע"י קטנים יש לו על מה לסמוך ופשוט וברור שלעניין מעשה צריך לשאול לת"ח הבקי בעניני עירובין לדעת האם אכן אפשר להקל ובאיזה אופנים.

דעת האר"י בדין רה"ר בצפת

הרב מיכאל סימן טוב

איתא בשעה"כ (דף סב' ע"ד), וז"ל: ראיתי למורי (האריז"ל) שבשחרית יום שבת היה מוליך עמו הטלית והחומש מביתו לביהכנס"ס, וגם היה מוליכו לבית הטבילה אשר מחוץ לעיר צפת ת"ו, ולא היה מקפיד וחושש לחקור בענין העירוב שנעשה בשיתוף כל מבואות צפת ת"ו, או אשר נעשה לבית הטבילה אם היו כהלכתן או לאו. עכ"ל. הנה יש לחקור ולדרוש, בשלמא שיתופי מבואות כבר נודע דהוא קל יותר כיון דאיסורו הוא מדרבנן, אבל ממה שכתב בענין הטלטול לבית הטבילה או בחזרתו משם, יש צד של איסור טלטול מדאורייתא, א"כ מהו צד ההיתר שהיה לרבנו האר"י שעליו הוא סמך.

נודע בשעריים מחלוקת הראשונים והאחרונים בענין רשות הרבים, ודעת השו"ע סימן שמ"ה סע' ד', (וכן הרמב"ם ועוד רבים מהראשונים), דכל זוכתי דאית ליה ט"ז אמה ואין להם חומה, ואינם מקורים ומפולשים משער לשער, ודלתותיהם אינן ננעלות בלילה, נקרא רשות הרבים מדאורייתא, ולא צריך שייבקעו בו שישים ריבוא בכל יום. [עיין בברכי יוסף (שם ס"ק ב'), וש"יורי ברכה (ס"ל ש"ג ס"ק ב'), וש"ו"ת אול"צ ח"א (ס"ל ל'), ועוד לרבים מן הפוסקים דסברי הכי.

ונפקא מינה לענין טלטול ע"י עירוב שנעשה בשיטת צורת הפתח, שלשיטת המקילים שסוברים שאין היום רשות הרבים מדאורייתא הרי שמקילים גם כן בעירוב שנעשה ע"י צורת הפתח. אך למסקנת השו"ע יש לרחובות שלנו שרחבים ט"ז אמה דין רשות הרבים גמורה, ואפ"ל לרחובות שבתוך הערים שעומדים בתיהם מצדיהם, ועומד מרובה או שוה לפרוץ, יש דין רה"ר, הואיל ורבים הבוקעים בין הפרצות מבטלים מחיצת העומד ולכן אין מועיל צורת הפתח, שגם ע"י צוה"פ נשאר רה"ר מהתורה. (עיין משנ"ב ס' שס"ד ס"ק ח', וביאור הלכה שם ד"ה ואחר שעשה לה).

ונהדור לאתרין להתבונן על המעשה ולדעת על מה סמך רבנו האריז"ל, לטלטל במבואות וכן עד לבית הטבילה. ולהקדים צריך לידע שנראה שסברת רבינו האריז"ל להחמיר דאיכא בזמננו זה, דין של רה"ר דאורייתא, כדעת הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, הר"ן ומרן השו"ע, מזה שבספרו הקדוש עץ חיים (שער ט' פ"ב דף מ"א ע"א), סתם והזכיר סוד רה"ר שהוא י"ו אמה, ולא הזכיר מאומה בענין השישים ריבוא. ומקדוק הלשון בשעה"כ נראה שהמבואות שבצפת לא היו מפולשות לרה"ר, ומה גם שכמעט ודאי שלא היה דין של רה"ר במקומות שפסע בהם רבנו האריז"ל. ומי שמכיר בעיר העתיקה יודה שאין בסימטאות הצרות של צפת בקושי ד' אמות ברוחבן, ואולי קצת יותר, אבל להגיע לרוחב בגודל ט"ז אמה לא מסתבר ולא נראה שהיה כלל ועיקר. א"כ כל הרחובות שפסע בהן רבנו האריז"ל היה בהם דין של כרמלית, שאיסורן הם מדרבנן, ובודאי שבכהאי גוונא צורת הפתח תועיל ומה גם שהסימטאות של צפת אין הולכות ביושר, אלא מתפתלות וחשיבי כסתומים מצד א' והוי כמבוי עם ג' מחיצות. ונראה בהצטרף כל זה התייר רבנו האריז"ל לעצמו, לטלטל את הטלית והסידור לא רק במבואות המשותפים שניתרים בלחי או קורה, או בכל דבר אחר המתיר אותו אלא גם למקוה שהיה קצת מרוחק, שאז ייתכן שעשו לו צורת הפתח להתייר את הטלטול עד לשם, או שמא היתה חומה הולכת ומגעת עד שם שאז דינה כמבוי שאינו מפולש, שניתר בלחי ובקורה. וכמו שהעיד בשו"ת מהריט"ץ (סי' רנ"א) [מחכמיה הגדולים של צפת, חי בשנים ש"ח-שפ"א, תלמידו של מרן הבית יוסף, בן דורו של רבינו האריז"ל] וז"ל: נמצא שעלה בידיו שההיתר שיש לעיר אלוקניה הוא צורת הפתח מכאן, ולחי וקורה מכאן בכל מבואותיה, לפי שכולם אין בהם מבוי רחב ט"ז ואין לו דין של רשות הרבים. עכ"ל. מכל מקום דעת רבנו האריז"ל להחמיר במקומות שיש רחובות שיש בהם ט"ז אמה, להחשיבם כרה"ר גמורה וחששא אית ביה לחטאת, לכן כל ירא שמים יזהר וישמר לבל יקל לטלטל במקומות כאלה, ואל יסמוך על הקולא שהקילו להחשיב כיום את הרחובות ככרמלית, ולהתיר.

ע"י צורת הפתח.

שער הליון

מקור איסור הוצאה

מהפס' (טז,כט) "אל יצא יש ממקומו ביום השביעי", דרשו אל יוציא, וכך ביארו התוס' בעירובין (יז: ד"ה לאו) שהוא המקור לאיסור הוצאה בשבת, דהכי משמע פשטיה דקרא שאל יצא בשבת עם כליו ללקוט את המון כדרך שעושים בחול.

ועוד בגמ' שבת (צו:): הוצאה גופה היכא כתיבא אמר רבי יוחנן דאמר קרא (ויקהל לו,ו) ויצו משה ויעבירו קול במחנה משה היכן הוה יתיב במחנה לויה ומחנה לויה רשות הרבים הוא, וקאמר להו לישראל לא תפיקו ותיתו מרשות היחיד דידכו לרשות הרבים.

וכ' התוס' בעירובין שם דמ"מ צריך ב' לימודים לאיסור הוצאה, אחד להוצאת עני ואחד להוצאת בעל הבית ומשום דהוצאה מלאכה גרועה היא איצטריך תרי קראי.

ובריש שבת (ב.) ביארו בזה התוס' (ד"ה פשט) מה שחילקו במשנה יציאות השבת שתיים, אע"פ ששם הוצאה אחד הוא, מ"מ ממה שצריך ב' קראי בהוצאה הרי שהוצאה לרה"ר והוצאה לרה"י הן ב' ענינים נפרדים. אמנם הואיל ומלאכה אחת הן לא נמנית בכלל אבות מלאכות בשתיים (רמב"ן ב.).

ועצם מה דבעי קרא ואינה בכלל שאר מלאכות שבת, כ' הרמב"ן (שם) שהוצאה חידוש הוא שברה"י מותר לישא משא גדול ואם הוציא לרה"ר כגרוגרת חיב, משא"כ בשאר אבות מלאכות שאינן חלוקות ברשויות אלא איסורן מחמת עצמן. [וכ"ד הרשב"א ותורא"ש דמשו"כ הוצאה היא מלאכה גרועה, אבל התוס' ושאר"כ כ' מצד דאין חילוק בין מרה"ר לרה"י או איפכא].

גדר המלאכה

כתב המרכבת המשנה (הל' שבת פי"ג יב) דכל מלאכת הוצאה יש לה שלשה חלקים, העקירה, וההוצאה מרשות לרשות או ההעברה ד"א ברה"ר, וההנחה. ואינו חייב עד שיעשה שלשתן.

והאבנ"ז או ח"ס' רמה הסתפק בזה אם החיוב רק על עקירה והנחה או החיוב ג"כ עד שעת הוצאה מרשות לרשות. וכן לגבי מעביר ד' אמות ברשות הרבים, אם החיוב רק על עקירה והנחה או גם על העברת הד' אמות. והוכיח דאין החיוב רק על עקירה והנחה ולא על עצם הוצאה. וכע"ז מובא בשם הגר"ח.

אך האפיקי ים (ח"ב ד, ב) נקט להיפך, שהעקירה וההנחה הם רק תנאים במלאכה ולא גוף המלאכה, ע"ש.

ע"י שם דרך (שבת ס"א א) שחקר אם גדר המלאכה היא ההעברה לרשות אחרת, או עצם המשא הוא המלאכה (כעין שנאמר בירמיה יז,א ואל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלם), אלא שתנאי החיוב שנושא מרשות לרשות.

תולדות הוצאה

זריקה תולדת הוצאה היא, כמבואר בגמ' שבת (צו:), ופרש"י דעל כרחיך תולדה היא, דלא נמנית באבות מלאכות, ותולדה דהוצאה היא שאין לך לתתה תולדת אב אחר דמעין הוצאה היא האמורה באבות מלאכות.

מושיט מרשות לרשות הוא תולדה, כמ"ש התוס' (ב. ד"ה פשט). ואע"פ שבגמ' ילפי מושיט מעבודת הלויים, כ' התוס' שם שבתולדות דהוצאה בעי' שיהא במשכן [כיון שהיא מלאכה גרועה]. וכ"כ הרמב"ם (יב, ז) הזורק מרשות לרשות או המושיט הרי זה תולדת מוציא וחיוב, וכן הזורק או המושיט בידו מתחלת ארבע לסוף ארבע הרי זה תולדת מוציא וחיוב. [אך המושיט מרה"י לרה"י דרך רה"ר הוא אב, ובירוש' הק' דהו"ל מ' אבות].

מעביר ד' אמות הוא תולדה, כ"כ הר"ן (לא:): והרשב"א (צו:): והוסיף שהוא מהלל"מ [וכן זריקה]. אך הבעה"מ (לו:): כ' דחיוב מעביר ד' אמות הוא משום דד' אמות של אדם קונות לו והוי כרשותו, וממילא הרי"ז מוציא מרשות לרשות.

הכנסה [מרה"ר לרה"י] מבואר בגמ' (צו:): שהיא תולדה. וכן הביא היראים (רעד). אך הרמב"ם כ' שהוצאה והכנסה הם אבות, וביאר הלח"מ דמה שהוצרכו בגמ' לומר שהיא תולדה הוא לומר שאינו אב אחד כמפורר. ובשו"ת רבי בצלאל אשכנזי (לח) כ' שהרמב"ם פסק כל"ק בגמ' שם.

הכנסה מרה"ר לרה"י ע"י העומד בפנים (בעה"ב) היא תולדה ולא אב, כ"כ הרשב"א (ב:): וע"י תוצאות חיים (ס"ו) שדן בדבריו בארוכה.

עקירה והנחה

בגמ' שבת (ב. דו.) מבואר שצורת מלאכת הוצאה היא ע"י עקירה ברשות זו והנחה ברשות האחרת. וכ' רש"י (ג.) שאין דרך הוצאה בלא עקירה והנחה. [וכע"ז בפ"ל הר"ח קג. ע"ל ש]. וע"ל תוס' שבועות ב. (ד"ה יציאות) דעיקר דרך הוצאה היא כשעומד ברשות היחיד ונטל חפץ ויצא עימו לרשות הרבים, [ולא כשעומד במקומו ומכניס או מוציא].

ובתוס' שבת צג. (ד"ה חד) משמע שהעיקר הוא העקירה. והצל"ח (ד.) ציין לזה והעלה צד שהנחה עיקר כיון שהיא גמר המלאכה. וע"ל כתובות לא. שעקירה צורך הנחה היא ואי אפשר להנחה בלא עקירה. וכ' בשטמ"ק דמלשון עקירה צורך הנחה, משמע דאין הטעם משום דהעקירה הוי חלק מהמלאכה אלא רק משום דהוא צורך ההנחה שאז מתחייב.

יש שחקרו בגדר צירוף העקירה וההנחה, אם הענין הוא דהמלאכה מתחלת משעת עקירה עד שעת ההנחה וכל מעשה הוא חלק מהמלאכה שמסתיימת בגמר ההנחה. או דלא חל שם מלאכה על כל מעשה, אלא שאחר גמר ההנחה חל למפרע שם מלאכה על הכל. ויתכן דתליא בהנ"ל אם העיקר ההעקירה או ההנחה. וע"ל תוס' שבת ג. (ד"ה פטורי) דעקירה בלא הוצאה היא טלטול בעלמא.

ואם עשה רק עקירה וחברו עשה הנחה, מבואר בד' רש"י (ב. ד"ה ושתיים) שהוא איסור דרבנן. וכ"כ הרמב"ם (יב, ט) שאיסורו מדברי סופרים הרחקה מן המלאכה. וע"ל רש"ש (ג.) דכיון דהוי חצי מלאכה אסורה מדאורייתא כדן חצי שיעור.

טלטול חפצי ערך ותרופות כשאינ עירוב

הרב אברהם לוי – ר"ב 'עוד יוסף חי'

יל"ע באדם המתארח בשבת באותם מקומות ששולטת שם מכת הגניבות והגזילות, האם אפשר לטלטל את החפצי ערך שיש עמו דרך שינוי או בדרך אחרת, דאמנם בפשטות ודאי דלכתחילה יעשה כל תצדקי לשמור את הדברים בפני אנשים זרים, אולם ישנם פעמים שאין לו אף אחד שישמור אצלו, או כגון שהגיע סמוך לפני כניסת שבת, ויש לברר כיצד יש לו לנהוג.

וכידוע דעת השו"ע בס' שא' סעי' לג' שכ' אסור לצאת בשבת במעות או בכסף וזהו התפורים בבגדו ומוסיף הרמ"א שם ויש מתירים במקום פסידא, שירא שיגזלו ממנו אם ינחמו בבית וילך למקום אחר, וכן נוהגין להקל אם צריך לצאת, אבל אם יוכל להשאיר בבית ולא לצאת, לא יצא וכו' וכתב רבינו המשנ"ב בס"ק קכ"ג בטעם המתירים כיון דתפור הוא בבגד לאו דרך הוצאה הוא והוא איסור דרבנן וכ"ש בזמן הזה דלהרבה פוסקים לית לן רה"ר דאורייתא, הקילו בטלטול והוצאה במקום פסידא, דאדם בהול על ממונו, ואם לא נחיר לו באופן זה, יבוא לעבור על איסור תורה, דיבוא לחפור בקרקע ולהטמין וכו', וכתבו האחרונים, דה"ה אם לא תפרן במעוד יום, יום יוכל להוציאם בשבת ע"י שינוי אחר, שיהיה שלא כדרך הוצאה דהיינו שינוח המעות בין בגדו לבשרו או במגעלו וכו'. או תחת כובעו, (ועי"ע שו"ת דברי יציב ס' קמז"ז).

ואם תפרו לבגדו מע"ש כ' בשו"ת אור לציון ח"ב פ' כו- יב' במקורות שם דאפשר שהבגד נחשב בסיס לדבר האסור והיינו בסיס לדבר האסור שזה הכסף ולדבר המותר היינו האדם הלובשו, ובסיס לדבר המותר והאסור, מותר הוא בטלטול כמבואר בשו"ע ס' ש"י סעי' ח'.

ועוד מצינו בפוסקים (שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב ס' סז' ועוד) **שבעת מלחמה** ועוצר ל"ע כאשר השלטונות דורשים מכל אזרח שלא יצא מחוץ לביתו ללא תעודת זהות או דרכון, והעובר על כך צפוי למאסר או לקנס גדול, גם בכה"ג צידדו הפוסקים שיוציאם בשינוי בתוך הכובע או בין בגדו לבשרו או בתוך מנעלו, והתירו לצאת כן אפילו שלא מטעמי סכנה או הפסד, אלא התירו אפילו לצורך תפילה בציבור ושאר צרכי מצוה. והטעם שהקילו בזה משום שיש כאן תלתא דרבנן, א) רה"ר שלנו כרמלית ואיסורו מדרבנן, ב) הוצאה כלאחר יד, ג) מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי אין צריך את המסמכים, אלא בשביל להציל עצמו, ולא לצורכם.

וה"ה לענין הוצאות **תרופות חיוניות**, כגון חולי סכרת וחולי לב, שישנן תרופות שאם מרגיש מיחוש או חולשה צריך לקחתם מיד ללא שום דיחוי, גם בזה יטלטל אותם דרך שינוי כמש"כ לעיל, וכ"ז כשיש צורך שיוצא בשבת לצורך מצוה להתפלל עם ציבור או לצורך בריאות ושההליכה כידוע תרופה בריאה מאוד להורדת הסכרת ועוד מחלות אחרות יותר מכל שאר תרופות והוא בדוק ומנוסה.

והוסיף בשמירת שבת כהלכתה פ' לח בהערה נד, בשם הגרש"ז אויערבך זצוק"ל, שרופא יהודי שהוזעק לטפל בחולה וצריך אמצעי תשלום לשלם לנהג גוי להסיעו כגון בחו"ל, יוכל לטלטל הכסף במגבעת אפילו במקום שאין בו עירוב.

וכן שלוחי מצוה שנקלעו למלון סמוך לע"ש, ויש חשש שעובדי המלון יגנבו להם הכסף ובהולים הם על ממונם, יוכלו בשעת הדחק לטלטל הכסף בתוך הכובע או בתוך המנעל עד שיגיעו למקום מבטחים כגון זה שהוזמנו לליל שבת לביתו של אדם יר"ש, שאז יוכלו לשומרם שם, במקום שמור עד צאת השבת.

לע"נ האדמו"ר הקדוש רבי יצחק אבוחצירא זיע"א

מחבר הפי"ט אעופה אשכנזה

נלכ"ע י"ד בשבט תרע"ב

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד

יתרו - קדושת השבת

משפטים - ערכאות

תרומה - ארון הקודש (לס"ת)

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא

בדוא"ל: a740700@gmail.com

באותו שבוע, עד יום שלישי בלילה

בכת"י, עד יום א' בתיבה שע"י אוצה"ס בצירוף הוצ' הקלדה (10 ש' לעמ')

דרושים חברותות:

נושא	מקום	שעה	טלפון
משנה ברורה	סלבודקה אור החיים	לפני הנץ רבע שעה	0548420656
גמיש		6.30-7.30	0504-109-395
גמרא	ישיבת נזר ישראל	בוקר	0502-283-344
שיעור גמרא בעיון		בוקר	0533-123-476
פרק חוקת הבתים גפ"ת והאשונים בהספק	ברכפלד	סדר א'	0504-117-055
גמיש	בהכ"נ אונגוואר גרין פארק	10.00-13.00	0527-171-075
ריבית במסגרת כולל		בוקר ואחה"צ	0583-259-807
גמרא מסכת קידושין	גמיש	11.00-14.00	08-9111-088
דף היומי	נאות שמחה	10.00-13.00	0548-468-589
דף היומי	בית תפלה	15.30-16.15	0527-180-526
עירובין טוש"ע ומ"ב ע"פ קנין הלכה	בהכ"נ נאות שמחה	סדר ב'	0583-254-561
ריבית במסגרת כולל		בוקר ואחה"צ	0583-259-807
גיטין פרק האומר	פונביץ' שדי חמד	16.00-19.00	0548-487-793
מסכת שבת פר' הזורק	בית הכנסת בויאן	סדר ב'	0548-454-813
משנה ברורה בעיון	קרית ספר	סדר ג'	0548-591-889
שבת בעיון קל	גמיש	30.21.00-23	08-9791487
סוגיות: הידור מצוה/תלמוד תורה	גבעה הדרומית	ערב / שישי שבת	0527-656-463
טור ב"י שו"ע הלכות עירובין	ברכפלד (גמיש)	ערב	0583-287-249
דף יומי ירושלמי פאה	גמיש	גמיש	0527-117-048
כתבי הסבא מקלם ותלמידיו	גמיש	גמיש	0527-166-364
גמ' נדרים / שבועות	גמיש	גמיש	0527122518
עמוד יומי			0583-265-444
סוגיות: הידור מצוה/תלמוד תורה	גבעה הדרומית	ערב / שישי שבת	0527-656-463
עירובין טוש"ע ומ"ב ע"פ קנין הלכה	נאות הפסגה	שבת אחה"צ	0548461687

לקביעת חברותא התקשר עכשיו: 0533-15-46-95 והשאר הודעתך

« המשך מעמ' 1:

בדינא דטעה בדבר מצוה בהוצאה

מתי אומרים טעה בדבר מצוה פטור שהמצוה נגמרת ע"י מעשה המצוה גופה, כגון נטילת לולב צריך את הלולב עצמו לצאת בו, וה"ה במילה ע"י המעשה נעשית המצוה, משא"כ במצוות צדקה לא במעשה תלוי המצוה, אלא המצוה לספק לעני כל צרכו שיהיה לו מה לאכול וכדו', וא"כ בגידון דידין הבעה"ב יכול להשאיר בר"ה והעני יעשה כל הפעולה לבד, יקח ויעביר לרה"ר, וא"כ אין טירדה על הבעה"ב. הרמב"ם פי"ג ה"ב מהלכות שבת ז"ל, ידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה, לפיכך אם עקר החפץ מיד אדם העומד ברשות זו והניחו ביד אחר העומד ברשות שניה חייב. עכ"ל. וכ' המגיד משנה שמקורו של הרמב"ם ממשנה דין פשט העני את ידו וכו'. וידוע שאין דרכו בכך לשנות מלשונות המשנה ובפרט שהמשנה כאן באה להשמיענו חידוש כמו שכתב הרע"ב, אלא משום שהיה קשה לו קושיית התו"ט מדוע חייב בעה"ב הרי עשה מצוה, ולכן סובר הרמב"ם שאכן משנתנו שלא כהלכה, ולכן פסק כן רק בשאר בנ"א, כיון שבאמת להלכה העשיר פטור (ערוך לגר סוכה מא ע"ב).

והכתב סופר (או"ח סוף סימן מח) מביא לתרץ בדרך חדשה. וביאר שצדקה מצוה לתת בסתר כדי שלא לבייש העני, כמבואר בחגיגה ה ע"א שרבי ינאי ראה אחד שנתן צדקה לעני בפרהסיא ואמר לו מוטב שלא נתת לו מעכשיו שנתת וביישתו, ומי שרוצה שידעו אחרים שנתן לעני נותן בפרהסיא, ומי שבהול לנתינת צדקה כזו שבפרהסיא אין המצוה מטרידתו ואינו בהול למצוה רק להשיג כבוד המדומה, ובזה אינו בכלל טועה בדבר מצוה אלא טועה בדבר כבוד לקנות לו שם, ולכן במשנה שבעה"ב עומד בפנים והוציא ונתן לתוך ידו של עני, והיה לו להכניס את העני בפנים לקיים מצות צדקה כתיקונה, אלא שרוצה שיראוהו עיני בנ"א, ועל ידי זה נכשל והוציא, בדין הוא שיהא חייב כי לא טעה מחמת טרדת המצוה אלא מחמת טרדת ובהילות השגת הכבוד ולכן חייב, ולכן המשנה נקטה באופן של עני ועשיר להשמיענו שלא נחשב טעה בדבר מצוה שפטור. עכ"ל.

להנצחות ופרסום בגליון: 052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות: **בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:** a740700@gmail.com